

LEONORA CHRISTINAS DOMMER

Af Svend Aakjær

I sit svar til professor, dr. phil. C. O. Bøggild-Andersen vedgår rigsarkivar, dr. phil. Svend Aakjær nogle unøjagtigheder i sit aktorat, men understreger, at det for ham er uomtvisteligt, at Leonora Christina i Stockholm har haft adgang til svenske regeringsakter. Svend Aakjær fremhæver videre, at det vil være uberettiget at undskylde ægteparret Ulfeldt med, at tiden manglede fædrelandsfølelse – en sådan var til stede i vide kredse, og det understreges, at der hersker enighed om, at ægtefællerne har arbejdet hårdt i hånd om anslagene mod Danmark.

Professor Bøggild-Andersen har sikkert ret i, at jeg skulle have holdt mig på min måde, ældre dansk landbrugs- og bebyggelseshistorie: »Aakjær har paa sine specielle studiefelter vundet fortjent anerkendelse. Men kan det forsvares at vise mindre omhu og nøjagtighed, naar talen er ikke om f. ex. gamle vægt- og maalsystemer, men om fortidens fremtrædende personligheder og deres handlinger og andre historikerses system med dem?«

Da bibliotekar Aage Marcus var blevet kronikredaktør ved Dagens Nyheder, bad han mig om en kronik om »et eller andet spændende fund i Rigsarkivet«, og da jeg just havde fundet ud af lønskriften i Kirsten Munks breve, lod jeg mig bevæge til at skrive om »Leonora Christina og hendes Moder« 8. april 1928. Både Aage Marcus og hans chefredaktør Gunnar Helweg-Larsen blev så glade for emnet, at de bad mig fortsætte, og det gjorde jeg i ny og næ til 1931.

Bøggild-Andersen har ret i, at mit foredrag i Odense i fjor, som blev trykt i Jyske Samlinger 1958, i alt væsentligt hviler på disse kroniker, og han har også ret i, at min historiske viden på disse områder var temmelig mangelfuld. Derfor afslog jeg også et par venlige opfordringer fra Haases og fra Reitzels forlag om at skrive en bog om emnet, men man ønskede en samlet fremstilling af Ulfeldts og hans kreds' forhold til kongen og til dansk udenrigspolitik, og det var jeg klar over, at jeg absolut ikke var kompetent til at påtage mig.

Derfra stammer den fæle fejl med Terlin for Terlon. Jeg var sikkert på det tidspunkt ikke på hat med Hugues de Terlon. Bøggild-Andersens prægtige og vægtige bøger om Statsomvæltningen 1660 og om Hannibal Sehested var endnu ikke kommet, to bøger, som jeg altid har omfattet med den største beundring og regner for nogle af de lødigste indenfor dansk historisk forskning. Den første, om diktaturets (enevæl-

dens) indførelse, læses som en spændende kriminalroman, den sidste søger sin lige i grundighed og veldokumenteret lærdom, og er tilmed skrevet i en stil, som passer så godt til baroktiden.

Jeg indrømmer med nogen flovhed fejlen, men får trøste mig med B-A.s venlige ord: »Meget betyder det ikke«, og så iøvrigt undre mig over, at ikke blot jeg selv, men også redaktionens tre fremragende faghistorikere Vagn Dybdahl, Troels Fink og Johan Hvidtfeldt, har ladet »die Bestie stehen bleiben« (som salig gehejmeråd Goethe udtrykte det).

Derimod giver jeg mig ikke m. h. t. Leonoras lille aktstykke. Når hun selv som overskrift i cifre kalder det »Ded som jeg singulier udi Kong Karls regering i Sverrig haver funden«, så finder jeg det ikke dri-stigt eller »de pureste fantastier« deraf at drage den slutning, at hun har haft adgang til regeringsarkivet i Stockholm, og at hun ville skjule denne kendsgerning ved at skrive oplysningen med lønskrift. »Aakjær kalder det en afskrift o. s. v.«, nej, det er jo Leonora selv der gør det, og det er også Leonora og ikke mig, der begår den fejl, at Peder Juel overleverede bryllupsgaverne »i smug«.

Selvfølgelig er det uklædeligt for en gammel herre på 65 at kalde Hannibal Schested for »gammel«, når han kun var 45, og jeg vil også gerne indrømme, at det er lidt for stærkt at kalde ham en »skurk«. Når man har læst B-A.s bog om ham, er man ikke i tvivl om, at han var tidens betydeligste statsmand, selv om jeg ikke finder ham personlig slet så sympatisk som B-A gør.

Heller ikke er det mig, der har opdigtet de »store planer«. L. C. skriver jo i brevet af 1663: »Dersom os er endnu længer liv forelagt, da troer jeg, at lykken os endnu noget balloterer. Ded er sager, som store, dybe tanker forårsager«. Store, dybe tanker om fremtidens succes, er det ikke »store planer?«

Lad os heller ikke undskylde Ulfeldt og hans hustru med, at der ikke fandtes noget begreb »fædreland« på deres tid. Fædrelandsfølelsen er jo dog ingeniunde opstået i 1848. Netop på Ulfeldts tid var der en udpræget nationalfølelse. Tænk på Peder Syv eller på sangen Danmark, dejligst Vang og Vænge, som vedblev at være den danske nationalsang til et langt stykke ind i det 19. årh. Ulfeldts standsfæller så med afgjort misbilligelse på hans færd, selv om han påstod, at det jo altid »haver været bekendt, at jeg er en god patriot«.

Det er sikkert nok, at han selv havde den ældgamle opfattelse af vasalforholdet, som også kom til orde i folkevisens linjer

Der er ingen tilsammen viet
uden munken og han kappe.
Hovmand kommer og hovmand går,
ihvor han vil tage til takke.

Han bygger en stor del af sit forsvarsskrift i Malmø på denne tankegang – det skrift, som blev så brat afbrudt ved hans slagtilfælde. Men denne tankegang deltes ikke af flertallet af hans standsfæller, at man var berettiget til at opsige kongen sin tjeneste og gå over til hans og rigets arvefjender.

Der er vel ingen tvivl om, at L.C. stærkt følte sin pligt mod sin ægtefælle til at følge ham i ondt og godt, men hun var dog Christian IV.s datter, og hvorfor følte hun ikke også kongedatterens pligt mod sit fædreland?

Jeg har utvivlsomt lov at tro, at B-A og jeg er enige i hovedsagen, når han kan skrive: »Nogen helgeninde blev Leonora Christina aldrig; de som har hævdet andet, fortegner hendes billede. Og set fra en streng fædrelandsstatslig etiks stude falder hun igennem.«

Hun nævnes ikke i den domsakt, hvorefter Ulfeldt blev dømt. »Uden tvivl har en aarsag været, at der ikke kunde forelægges dommerne bevisligheder for, at hun havde viden om eller andel i Ulfeldts tilbud til kurfyrsten af Brandenburgs repræsentant«. Derfor blandt andet har jeg ikke turdet antyde noget om hendes andel i *dette* forræderi. B-A. mener ikke, det er ganske udelukket, at hun har vidst om det: »Men jeg kan ikke tænke mig, at hun, som boede i samme hus i Brygge som sin mand, da den brandenburgske general opsøgte ham, intet skulde have faaet at vide om dette besøg og ikke skulde have udspurgt Ulfeldt om den fremmede herres ærinde«. »Tilbage staar dog stadig som uløst og vel uløseligt, det spørgsmaal, hvor meget hendes mand havde røbet for hende«. »Men hvem kan her med sikkerhed lodde sandheden?«

Jeg er ganske enig i, at B-A betegner Ulfeldt som »den helt eller halvt sindssyge dansker« eller »et menneskevrage«, da han begik de sidste forræderier, og jeg har også undskyldt ham hermed.

Men allerede i anledning af Malmøprocessen 1659 siger B-A: »Sandsynligvis er anklagerne berettigede, og sandsynligvis har de to ægtefæller arbejdet haand i haand«. Det er jo rene ord, som vidner om, at B-A og jeg er enige i hovedsagen om, hvad B-A kalder »dette menneskepar, som havde dristet sig til at udnytte modsætningerne mellem Nordens riger til egen genoprejsning«.

Morsom er Ludvig Holbergs udtalelse: »Ingen kan vel nægte, at jo den pligt og kærlighed, man er sin konge og sit fædreland skyldig, er større end den som en hustru er sin mand skyldig«, »men man maa derhos ogsaa bekende, at den heroiske dyd, nemlig at røbe sin egen husbond af affection til sit fædreland er rar og fast ubekendt i vore tider«.

Det er vel ikke usandsynligt, at B-A kan have ret i, at Leonora undertiden har bøjet sig for Corfitz, selv om hun var uenig med ham.

B-A siger dog, at der i L.C.s forsvar i Jammersmindet findes påviselige urigtigheder, og endda, at »L.C. siger faktisk her ikke, at hun mistænkes med urette for at have viden om det nævnte forræderi«.

At hun, skønt jeg må fastholde, at hun var både hovmodig og forfængelig, ofte kunne vise »stor og hjertelig omhu for venner og tjenere«, vil jeg ikke benægte, og at ægteparret kunne have grund til at føle sig krænket og ængstiget ved Dina-sagens forløb, giver jeg gerne B-A medhold i.

Jeg har vel heller ikke undladt at yde hende nogen hyldest, som B-A siger: »Og ikke blot for hendes fortællekunst i hendes bedste værk, som ogsaa Svend Aakjær berømmer, men vel især for det sind, som aabner sig for os i bogen, for dets styrke og varme trods al menneskelig skrøbelighed«.

Ligesom Knud Fabricius, hvem Bøggild-Andersen tilslutter sig, synes jeg, at Frederik III og dronningen gav hende en straf, som var »overdrevet haard og præget af dronningens hævnerrighed«. Om B-A har ret i, at »nogen virkelig konspiratornatur var den storladne kvinde ingensinde«, kunne der måske være noget mere tvivl om.

Jeg er klar over, at »kærligheden til mand, børn og husstand var det faste punkt i hendes tilværelse. Alle andre baand blev i sammenligning hermed skørere«. B-A indrømmer dog ogsaa mig, at jeg »har ud fra en strengere og maaske højere stats- og samfundsetik end den, som herskede i hendes tid, ret til at bryde staven over hende«.

Da Bøggild-Andersen i sin tid viste mig den store ære og venlighed at bede mig låne sig mine kroniker til brug for udarbejdelsen af biografien over Leonora Christine i Biografisk Leksikon, skal jeg ikke nægte, at jeg med stor spænding ventede på at se, om det nye syn, som cifferstederne i Kirsten Munks breve måtte fremkalde på spørgsmålet om Leonoras skyld, kom frem i den nye biografi. Mit hovedindtryk var dog, at der i biografien blev lagt mere vægt på, at hun var sin mand en trofast hustru. Den opfattelse, at L.C. både billigede sin mands bestræbelser i Stockholm 1652-54 for at hidse Sverige og England til krig mod Danmark og havde del i dem, syntes mig ikke at træde så klart frem, som B-A synes at mene, skønt han selv mener at have givet udtryk for samme syn i Dansk biografisk Leksikon XIV s. 253, 1938. Men *nu* er jeg ikke mere i tvivl om, at Bøggild-Andersen og jeg er enige i hovedsagen.

B-A skriver: »Jeg anser den ofte upaalidelige Pufendorfs skildring af Ulfeldt som drivende kraft ved beslutningen om overgangen over Storebælt for historisk uanvendelig, en opfattelse som Carl Gustav Weibull i sin bog *Freden i Roskilde den 26. februar 1658* (1958) synes at dele«. Det bør dog tilføjes, at broderen professor Curt Weibull i et glimrende og elegant foredrag på det nordiske historikermøde i Göte-

borg, som siden blev trykt i Scandia 1953-54, bd. XXII. 164 ff. Historisk forskning och Tåget över Bält. Jeg er glad for, at denne skarp-sindige forsker har ment at måtte give Pufendorf ret i, at det kan være Ulfeldt, der gav Carl Gustav den skæbnesvangre idé.

Jeg hører dog ingenlunde til »de selvsikre historikere«, som B-A. laster. Det ville også være uklædeligt for en mand, der kun har dyrket historien con amore, som amatør. Jeg er jo også kun i al beskedenhed »aktor« og ikke en mand i »dommerkappe«.

Jeg er glad for, at mit beskedne, men ingenlunde selvsikre »aktorat« har givet anledning til, at Bøggild-Andersen, visselig »i al venskabelighed«, har fremført sine »randnoter«, hvoraf det trods alt synes mig at fremgå, at vi er enige i hovedsagen.

Jeg indlader gerne mit aktorat for højesteret, som i denne sag uden al tvivl er professor Bøggild-Andersen, og jeg er glad for, at »aktora-tet« har afstedkommet, at han nu har fået »dommerkappen« på, og har fældet en retfærdig og urokkelig dom over den stolte kongedatter, der – selv om hun ikke var en helgeninde – alligevel altid vil stå som en af de interessanteste og mest storladne skikkelser i vor historie.

Svend Aakjær.